

PAMFIL BILȚIU¹, CORINA ISABELLA CSISZÁR², ROMÂNIA

Un cântec i-a fost toată viața. In memoriam Nicolae Pițiș (1939 – 2022)

Țara Lăpușului, țară minunată, cu oameni nu mai puțin minunați, țară a rapsozilor cu talente de unicat, care au dat ghiere de foc în duh arhaic horilor cu rădăcini străvechi, a rămas mai săracă. Rapsodul nepereche Nicolae Pițiș, cu vocea lui inconfundabilă, a plecat din țara cu dor în țara fără dor, iar instrumentele sale arhaice, croite de el pe măsura glasului său, au rămas fără stăpân. Ne împăcăm greu cu gândul că rapsodul, care ne-a fermecat pe toți și a bucurat atâtea suflete și inimi, nu mai este printre noi. Mare este și regretul că nu îl vom mai putea auzi dând ghiere de foc doinelor, horilor, jocurilor la instrumentele sale, de mâinile lui făcute ba la fluier, ba la trișcă, ba la fluierul gemănar, pe care îl strunea cu atâta măiestrie. Nu-l vom mai auzi cântând nici la claneta fără clape, dar care cânta frumos și duios pentru alinarea sufletului. Nu-l vom mai asculta cântând nici la goarna încovoiată, nici la trâmbdita ciobănească.

Când a devenit octogenar l-am întâlnit, era același prieten, un bărbat viguros, vesel și optimist, cu suflet mare cât să cuprindă în el cântece, foarte multe cântece.

L-am întrebat, atunci, cu mare curiozitate:

-Cât vei mai hori Nicolae? Te mai ține glasul, te mai țin degetele? Mi-a răspuns, parcă printr-o presimțire:

-Glas mai am, degetele mă mai țin, dar nu știu cât mă vor mai ține zilele, că suntem bătrâni și ne-așteaptă drumul către ceie lume.

Nicolae Pițiș a fost o personalitate emblematică pentru Țara Lăpușului, fiind posesorul unui stil unic și original al interpretării horii cu noduri, denumită local „*hore-n grumaz*”, dar și al altor genuri de hori. La el, sunetul ridicat până la do de sus devine țipăt, o caracteristică a interpretului de geniu.

Un cântec i-a fost toată viața lui Nicolae Pițiș, căci cântecele de dragoste, de necaz, de amărăciune, de supărare sau istorice, au fost sădite în sufletul său mare, într-un repertoriu bogat și valoros. La toate le-a dat strălucire, culoare, frumusețe, cum numai el știa s-o facă cu glasul și harul său artistic.

S-a născut în 13 martie 1939, în satul mare și frumos, cu oameni buni și frumoși, Lăpușul Românesc, cu ondulația deal – vale, pe care Lucian Blaga a numit-o magnific Miorița. Rapsodul s-a născut la sat, unde s-a născut veșnicia, căci așa cum spunea poetul „Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.”

---

¹ Folclorist, Baia Mare.

² Etnolog, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan”, Maramureș.

Copilăria i-a fost legănată de horile cântate de horitoarele anonime ale satului sau de interpreții la instrumente arhaice, tatăl său fiind el însuși fluierist. Le asculta și învăța la nunți, la botezuri, la zile onomastice, la hora satului, căci, așa cum ne-a spus, vuiau ulițele de hori, cântece și veselie, cu care săteanul își făcea viața lui, deloc ușoară, mai frumoasă.

Prin Nicolae Pițiș a dispărut un model de viață spirituală complexă, trăită la sat, iar

„Treceri”; Foto: Nicolae STOIAN

asta se datorează faptului că satul are această mare energie spirituală. Îmi aduc aminte, căci l-am cercetat, oare de câte ori mă întreb, vreme de peste cinci decenii.

Mă bucur că l-am putut cerceta și valorifica pe acest rapsod contopit cu cântecul popular, prin înregistrări prin care i-am teaurizat repertoriul său, în arhiva particulară și am rămas impresionat de câte hori știa, toate frumoase, valoroase și autentice. Pe toate le interpreta cu talentul său, cu pasiune și plăcere. A fost bucuros și rapsodul când și-a văzut piesele publicate în colecția noastră „Poezii și povești populare din Țara Lăpușului”, dar și în alte lucrări care ne-au apărut ulterior. Parcă îl văd ce bucuros era când am publicat primul articol despre vocația și talentul său. Sunt fericit că am reușit să-i valorific talentul și calitățile sale artistice multilaterale, oare prin câte emisiuni de radio și televiziune? Prin ele muzica sa cântată vocal sau instrumental a străbătut pământul românesc. Niciun televizionist sau radiofonist n-au putut merge la rapsod fără să-i însoțesc, deoarece nu știau

unde locuiește, dacă îl găsesc acasă și dacă va fi dispus să le cânte. Trebuie să subliniem că era foarte receptiv și cooperant, chiar și în situația în care nu se simțea bine.

Odată, am mers și l-am cercetat tocmai în muntele „Cârligătura”, lângă Ieud, unde își ierna boteiul de oi. Era răcit și răgușit, dar a mâncat ceapă coaptă, lapte dulce fierbinte, cu untură, și și-a dres glasul. Ne-a spus că „n-o să vă las să mergeți înapoi, acasă, fără treaba făcută pentru care ați venit”.

Nicolae Pițiș era mândru când ne povestea cum a cântat balada lui Pinte la coloana sonoră a filmului despre haiduc, dar a cântat și în filmul documentar „Țara Lăpușului”, pe care am avut norocul să-l vizionez.

În anul 1963 este cel în care l-am auzit cântând prima dată. Atunci ne-am și cunoscut și mi-am dat seama de talentul și calitățile vocale deosebite. Când organizatorii emisiunii televizate „Dialog la distanță” m-au întrebat ce rapsod am putea chema, l-am propus pe Nicolae Pițiș, care a impresionat cu glasul și stilul său interpretativ. S-au auzit mai multe voci de la Bihor, cu care concura Maramureșul, la acea emisiune: „*Felicitări, Maramureș!*”, „*Felicitări, Nicolae Pițiș!*”

Talentul lui Nicolae Pițiș s-a manifestat și peste hotarele țării, în Franța, Elveția, Italia și Japonia. Ne-a povestit ce entuziaști au fost japonezii la auzul muzicii sale vocale și instrumentale. S-au manifestat ca și în verva marilor stadioane.

Nicolae Pițiș nu a ezitat să introducă în tainele interpretării horii în grumaz pe

Diplomă; Foto: Nicolae STOIAN

doritorii tineri care să învețe acest stil arhaic de a interpreta cântecele. Printre ei se numără și vestitul interpret lăpușean, și el înzestrat cu mult har artistic, Grigore Leșe, care a dus cel mai mult acest stil de interpretare pe cele mai multe meridiane ale lumii. I-a urmat talentata Maria Casandra Hauși, și ea o valoroasă interpretă a acestui stil. Trebuie să subliniem că rapsodul a transmis talentul și fiului său Iacob.

În cercetările noastre la Lăpuș performeri de-ai noștri ne-au declarat că nu era nuntă în sat, nici petreceri, nici botezuri, care să nu fi fost animate de glasul inconfundabil și verva spirituală a rapsodului. La nunți, când începea să cânte, toți lăsau deoparte totul și erau ochi și urechi. Cânta rapsodul.

Cântecele din repertoriul său rezumă sintetic frământările, dorurile, înstrăinarea, supărarea, mai pe scurt tot aleanul sufletesc al țăranului. Înstrăinarea este o temă frecventă a cântecelor sale. În versuri plastice descoperim viața grea a celui înstrăinat:

„Peline, numai peline,
Amară-i coaja pe tine,
Ca și inimioara-n mine.
Pelin beu, pelin mănânc,
Noaptea, cu străini mă culc.
Dimineața, când mă scol,
Beu pelin și-apoi mă spăl.”

Este redată plastic reacția poporului față de străinul generator al vieții grele a înstrăinatului:

„Morții te-ajungă, strein,
Rămâne-ț-ar blidu' plin,
Jumătate de verin.
Bine-ț' pare că nu cin,
Rămâne-ț-ar blidu' plin,
Rămâne-ț-ar de verin.
Bine-ț' pare când mă las
Și-ț' rămâne blidu' ras,
Rămâne-ț-ar de năcaz.”

În cântecele de amărăciune și necaz, viața grea a lucrătorilor de la pădure este zugrăvită în imagini de aleasă plasticitate:

„Pă lenia trunchiului,
Molu-n pieptu' calului.
Pă lenie la tânjè,
Molu' până la curè.”

În cântecele erotice descoperim, zugrăvită în versuri cizelate, dragostea, cu zbućiumul și neajunsurile ei:

„Măi, bădiță, de-a ta jele,
Plâng pietrile pă vâlcele,
Păsările-n cuiburele.”

Dorul revine frecvent în cântecele sale de dragoste. Sunt semnificative pentru modul în care redau zbućiumul sufletesc al îndrăgostiților:

„De-ar ști luna vorovi,
Doru' mi l-ar topoli,
De-ar ști luna să vorbească,
Doru' să mi-l topolească.”

Poezia păstorească este zugrăvită în versuri de mare frumusețe:

„O, frumosu-i izvorașu',
Mai frumos îi ciobănașu',
Când pleacă cu-a lui oiță,
Despărțându-l de băciță.
O, frumoasă-i orășița,
Mai frumoasă-i ciobănița.
Dau oile-n poieniță,
S-aud glas de ciobăniță.”

Cântecele satirice se evidențiază prin încărcătura de umor savuros:

„Când hădele s-or spăla,
Șapte ape-or tulbura
Și pietrile le-or moli,
Albe ca mine n-or fi.
-Te-ai dat, mândră, dracului,
Tu-i fi talpa iadului.
-N-am omorât om de ziu,
Talpa iadului să fiu.
Mândre, nu fi supărat,
N-om fi numa' noi în iad.
Fi-u-or popi și preotese
Și mândre di cele alese.”

Opoziția frumos – urât este redată în versuri de mare plasticitate și rafinament artistic:

„-Ce-ai gândit tu, mândră, dragă,
Frumosu' la frumos trage.
-D-apoi hâdu' ce s-a face?
-Și el a umbla sângurel,
Până-și află hâd ca el.”

Nicolae Pițiș a fost un gospodar inventiv și păstor mioritic, care a îndrăgit oile ca pe copiii lui. Nu le-a dat niciodată la stână, ci le-a păstorit singur, deși erau boteie de 50-100 de oi sau chiar mai multe. Inventiv cum era, a construit un țarc pe rotile, pe care îl muta fără să fie demontat și iarăși asamblat cu cheltuială de multă trudă, și pe care îl muta prin trasul cu caii lui.

În *Muntele Cârliștura*, unde își ierna oile și unde l-am cercetat odată, avea un țarc din bile de fag, așezate la mică distanță între ele, ca să nu poată intra lupul la oi. A iubit mult și caii, precum și animalele crescute în gospodărie. Despre Nicolae Pițiș, omul bun și foarte receptiv când era cercetat, căci a fost rapsodul cel mai mult cercetat, se va vorbi de acum la trecut. Dar dacă cineva va scrie, odată, o monografie a satului *Lăpușul Românesc*, atunci se va simți nevoit să noteze: *A fost odată în sat un rapsod pe numele Nicolae Pițiș care nu a semănat și nu va semăna niciodată cu nimeni.*

Pamfil Bilțiu

Se pune problema regândirii conceptului de folclor. Considerăm a fi necesară formarea unui profesionalism în cultura populară. Superficialitatea pieselor folclorice care fac înconjurul țării și al lumii nu constituie o temelie solidă pentru relația de comunicare dintre interpret și ascultători. Plăcerea de a asculta muzică, plăcere controlată cerebral, provine din înțelegerea completă a unui mesaj. Până nu vom demonstra lumii ce înseamnă doina și dorul, vom fi mereu confundați cu alte spații etno-folclorice. Nu trebuie să ne supărăm că nu suntem mai bine cunoscuți în Europa. Rău este că nu ne înțelegem condiția spirituală. Care este identitatea noastră, în cultura populară? Horea, doina, horea în grumaz, înturnată, adâncată, moroșenească, cum o numesc localnicii. Respectiv horea lungă, cum o numește muzicologul Bela Bartok. Reprezintă poate tot ce este mai frumos și mai specific în creația noastră populară. Conținutul doinei zugrăvește întreaga complexitate a vieții sufletești. Sentimentele de ură și revoltă. Dorul a fost personificat. Avem o topografie a dorului. Izvorul, pădurea, muntele dorului. Chiar și pe tărâmul celălalt este un câmp al dorului, pe unde e primejdios să calce eroul, pentru că-l apucă dorul și se întoarce acasă.

Am avut ocazia și onoarea în 2008, să îl cunosc pe badea Pițiș, un talent care se naște o dată la o mie de ani. Am cercetat folclor în căsuța-i atipică, așa cum era și el de fapt.

L-am intervievat pe badea Niculai al lui Iacob în perioada derulării proiectului de monitorizare a doinei. Doina populară românească este descrisă ca un cântec liric, adeseori improvizat și este întotdeauna interpretat solo, cu sau fără acompaniament instrumental (aici intrând instrumentele tradiționale și chiar instrumentele improvizate) în care autorul își exprimă sentimentele, trăirile, ideile și convingerile față de problemele vieții, față de timp, natură și față de oameni. Doina este specifică poporului român și a fost transmisă de-a lungul timpului în interiorul familiilor, prin viu grai, din generație în generație.

Nicolae Pițiș cântând din trambdiță; Foto: Nicolae STOIAN

Cel mai reprezentativ cântec este „horea de unul singur”, pe care omul o horește în intimitate, deoarece întotdeauna actul folcloric se petrece în intimitate. Dacă ne gândim că neamul românesc a fost atât de încercat în decursul istoriei, credem că aceste „hori de unul singur” sunt cele mai potrivite deoarece „vorbesc de înstrăinare, de jale”, spune Grigore Leșe.

Interpretarea cu noduri sau horea lungă se ridică la Nicolae Pițiș la rangul de unicat, deoarece pe o anumită treaptă a vocii sale foarte puternice, dar și bine modulate prin exercițiu, sunetul devine țipăt. Vocea lui s-a modelat bine printr-un exercițiu permanent, căci nu era nici nuntă, nici petrecere, nici șezătoare să nu i se audă glasul. Nicolae Pițiș a fost o personalitate polivalentă. Mai întâi a fost un fluiérist versat, vrând să ne amintească faptul că la Lăpuș, și în întreaga Țară a Lăpușului, fluietul, moștenire din vremuri adânci, a fost instrumentul de bază, nu cetera.

Pițiș a fost Pițiș, cu o voce autentică – neșlefuită, dar frumoasă, duioasă, care uneori suna a țipăt, sau a viață, a bucurie ori răbufneau prin glasul său câte doruri ascunse prin inimă, prin suflet. Și așa, Pițiș, a oftat, a plâns, a suferit, l-au durut acele tristeți ascunse prin labirinturile sufletului, s-a bucurat, ne-a bucurat și pe noi, cei care l-am ascultat și ne-am emoționat o dată cu el, până la lacrimi. Bunul Dumnezeu i-a dăruit acest mare har, cu care putea duce o viață ușoară ca un interpret, solist de muzică populară, dar el, Nicolae Pițiș, a fost generos. Ce i-a dăruit Cel de Sus el le-a oferit și altora.

Ținând cu sfințenie la buna păstrare a tradiției ancestrale, a cântat horea cu noduri încă din copilărie. Mergea la câmp cu oile, s-a obișnuit de mic cu munca și cu greutățile vieții. De la vârsta de 5 ani, Nicolae Pițiș a început să-și verse năduful, să-și cânte amarul prin horea cu noduri. De mic a înțeles profunzimea horilor, el încă din perioada copilăriei exteriorizându-și suferința prin doine, nu prin plâns. La câmp și în inima munților la stână, își putea da drumul la glas nestingherit, acolo reușind să dea frâu liber talentului și să deprindă cu adevărat această tehnică dificilă de a cânta cu noduri. La Nicolae Pițiș sunetul doinelor cu noduri devenea strigat. Și tocmai în aceasta a constatat unicitatea și genialitatea sa. Prin doină și-a exprimat profundele sentimente de dor, de jale și de dragoste. Cântând horea cu noduri și-a dezvăluit lumea sa interioară, trăirile și dispozițiile sale. El și-a doinit durerea, suferința, jalea, dorul și tristețea; și când i-a fost bine prin doină și-a cântat bucuria de a trăi. Atunci când cânta, o făcea cu toată ființa, nu doar cu mintea.

Dar Nicolae Pițiș a fost, înainte de toate, un redutabil luptător pentru păstrarea autenticității în folclor și împotriva contrafacerilor de orice fel. A căutat să interpreteze cântecele care se găseau în sufletul oamenilor, ori cântece de acest fel sunt foarte puține; de aceea, nu a avut un repertoriu foarte vast, căci mai presus de toate, rapsodul a deținut un repertoriu calitativ. Impactul pe care l-a avut o ascultare a lui Nicolae Pițiș „pe viu” a fost neînchipuit de puternic. Niciodată nu vom fi cunoscuți cine suntem cu adevărat până nu vom demonstra în lume ce înseamnă dorul, ce înseamnă doina, adică o muzică fără acompaniament.

Dacă folclorul adevărat se definește prin însuși faptul că se manifestă în mediul său natural, iar o adaptare scenică poate denatura actul artistic autentic într-un fel sau altul,

transpunerea pe care o făcea Nicolae Pițiș era cât se poate de firească, atât în interpretare cât și în decor. Arhaismul, sobrietatea, bunul gust și înaltă ținută artistică au fost atribute firești și totodată garanții ale unui spectacol Nicolae Pițiș. Un spectacol Nicolae Pițiș a creat o imagine a dorului, o imagine a dealurilor, o imagine a vieții țaranului român anonim de odinioară. Dar atenție: nu o imagine cu iz de exponat de muzeu. A creat o imagine vie, mai exact o atmosferă care a deșteptat și a răscolit cele mai profunde sentimente și care a creat o stare.

Cântecul lui Nicolae Pițiș a fost un cântec care a rezistat, un cântec care putea fi pus alături de oricare din marile creații și capodopere ale lumii, o mărturie a unui neam dăruit de Dumnezeu cu mult har, a unui neam cu adevărată vocație de creator.

Interpretările sale, au fost concepute ca un tablou ce prezintă etapele vieții omului, cu rânduielile sale, cu trecerile sale. A fost o muzică aidoma unui ritual dedicat vieții: nașterea (reprezentată prin cântecul de leagăn) nunta (cântece din ceremonialul de nuntă), bătrânețea, moartea (bocetul), viața spirituală legată de sărbători (cum ar fi de pildă colindele) și cântecele despre natură.

Lupta pentru păstrarea autenticității folclorului își găsește justificarea în degenerarea perpetuă a acestuia în scop comercial. De la schimbarea ritmului până la înlocuirea textului cu versuri care nu au nicio legătură cu folclorul autentic, se ajunge astfel la superficialitate, lipsa de profunzime, la non-valoare. Dar care sa fie cauza acestei decăderi? Este însăși degenerarea sufletului omului, sărăcirea sa spirituală, cântecul fiind oglinda sufletului. Cum e omul așa-i și cântecul. În acest context, cultura proprie este singura cale de a ne feri de caricatură. De propria noastră caricatură. Se întrevede o copie la infinit a unei manifestări lipsite de substanță. Să nu uităm că dorul, acest cuvânt intraductibil, este de multe ori sursa cântecului popular.

În pofida faptului că renumitul rapsod Nicolae Pițiș, a păstrat un gen muzical rar întâlnit în România, în ciuda faptului că Nicolae Pițiș a apărut pe coloana sonoră a filmului Pinte, cu actorul Florin Piersic, în pofida faptului că rapsodul a încântat publicul de peste hotare, la festivalurile din Germania, Franța, fosta Iugoslavie, America, precum și publicul autohton, acest valoros rapsod nu s-a bucurat timp de mai bine de 60 de ani, de imortalizarea activității sale.

Așadar, în anul 2012, rapsodul din Lăpușul Românesc a fost subiectul unui proiect cultural finanțat de Administrația Fondului Cultural Național și inițiat de către Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan” Maramureș. Proiectul s-a intitulat ”Nicolae Pițiș – Cântărețul din Stele”. Proiectul a avut ca obiective susținerea efortului de recuperare, valorificare, conservare într-un fond științific, de documentare și promovare a unei moșteniri culturale pe cale de dispariție – horea lungă. Materialul a fost publicat pe suport CD-ROM și a fost promovat atât prin distribuirea CD-ului, cât și prin organizarea de concerte la Târgu Lăpuș, Satu Mare și Zalău. Poate că ar fi fost bine ca proiectul să cuprindă și promovarea pe plan internațional, fiindcă Nicolae Pițiș a avut foarte mare succes cu cântecele lui și în străinătate.

Din păcate, horea lungă se mai păstrează doar în câteva sate din Țara Lăpușului.

Accentul personal, lipsit de armonii gratuite, apropie această muzică de cea bisericească - psaltică bizantină (care, de fapt, a avut la origine muzica tradițională din Asia Mică și Balcani). Am fost datori să tragem un semnal de alarmă pentru salvagardarea valorosului gen liric – horea în grumaz,- aflat pe cale de dispariție în zona Lăpușului, singurul ținut în care încă se mai regăsește, la un număr foarte redus de performeri. Am avut datoria morală și culturală de a immortaliza acest patrimoniu cultural imaterial de o valoare inestimabilă, pentru a ne menține identitatea noastră culturală.

Câteva luni mai târziu, în toamna anului 2012, Ministerul Culturii și Patrimoniului Național, împreună cu Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Imaterial, i-au acordat rapsodului Nicolae Pițiș titlul de TEZAUR UMAN VIU. Am avut onoarea de a-l însoți în capitală pe Nicolae Pițiș, la Gala Laureatilor, unde rapsodul a ridicat o sală întregă în picioare, cântând, pe scena sălii de spectacole a Muzeului Țăranului Român, Balada lui Pinteza Viteazu! Nicolae Pițiș a îndeplinit simultan calitățile de purtător, păstrător, creator de patrimoniu imaterial și performer capabil să transmită modele culturale tradiționale și să fie recunoscut atât de comunitatea de purtători, cât și de comunitatea științifică.

Nicolae Pițiș, „cântărețul din stele”, s-a hotărât la 30 noiembrie 2022, să își ia trâmboșita lui mult îndrăgită și să plece dintre noi, printre stele, să cânte horea lungă adâncată, în acompaniamentul îngerilor.

Bade Niculai a lui Iacob, bade Pițiș, cu durere și lacrimi ne-am despărțit de dumneata! Ne consolăm cu gândul că ți-ai dres bine, bine glasul, ți-ai luat instrumentele, ai îmbrăcat costumul popular de mire și ai plecat să dai un spectacol nemaipomenit în Ceruri, printre îngeri!

Corina Isabella Csiszár